

Lesson 61.

Swara Sandhi and Visarga Sandhi.

स्वरसन्धिः / विसर्गसन्धिः

In my early days of enthusiastic Sanskrit studies, I picked up the Panchatantra to 'improve' my language skills. One look at the text... a long never ending word that filled 25 lines (if I exaggerate, it is only for effect....believe me, I do not lie. Ever.) and I figured that I had to get my Sandhi rules firmly understood first.

Sandhi is the joining of two words into a single word. The last letter of a word and the first letter of the adjoining word form one letter.

Sandhi-vicheda, सन्धिविच्छेदः, describes the process by which one letter (whether single or cojoined) is broken to form two words. Part of the broken letter remains as the last letter of the first word and part of the letter forms the first letter of the next letter.

Over time I still find it easier to break words than to join them but here are a few tips that have kept me in good stead either way:

1. Sandhis take place whenever there is a presence of a swara...a vowel ; the presence of a consonant WITH a halanta (for example क्); the presence of a visarga (for example कः)

2. Siren's on!! Trip up alert:

Whenever I see a य, व, ए, ऐ, ओ, औ, स्, श्, ष्, र्, ऽ in a "more or less" long word, my antennae go up. Chances are that I have a Sandhi staring at me in the face. I always potter around these letters to help me decide whether the occasion has presented itself to break two words.

The more I read, the more I was convinced that there were a trillion sandhi rules to follow. But ever so slowly it began to filter in that amongst those trillion rules a few are oft repeated and they are the only ones that one need really remember to follow Sanskrit classical texts. Buy a book that lists all sandhi rules so that you can refer to it if you come across an occasional sandhi that I have not dealt with. But for all practical purposes, these are enough. Lesson 61 will deal with 1) a revision of swara sandhi rules plus a few more new ones AND 2) with visarga sandhi rules. A tabular column works well for reference.

Swar Sandhi.

The name of the sandhi	The first word should end in:	The second word should begin with:	Result of the sandhi	Example
१. दीर्घ सन्धि	अ or आ	अ or आ	आ	हिम + आलयः = हिमालयः । विद्या + अर्थी = विद्यार्थी ।
	इ or ई	इ or ई	ई	कवि + इन्द्रः = कवीन्द्रः । श्री + ईशः = श्रीशः ।
	उ or ऊ	उ or ऊ	ऊ	भानु + उदयः = भानूदयः । वधू + उदयः = वधूदयः ।
२. गुण सन्धि	अ or आ	इ or ई	ए	सुर + ईशः = सुरेशः । रमा + ईशः = रमेशः ।
	अ or आ	उ or ऊ	ओ	सूर्य + उदय = सूर्योदय । गङ्गा + उर्मि = गङ्गोर्मिः ।
	अ or आ	ऋ or ॠ	अर्	महा + ऋषिः = महर्षिः ।
	अ or आ	लृ	अल्	तव + लृकारः = तवल्कारः ।

३. वृद्धि सन्धि	अ or आ	ए or ऐ	ऐ	मम + एकः = ममैकः। दैव + ऐश्वर्यम् =दैवैश्वर्यम् ।
	अ or आ	ओ or औ	औ	उष्ण + ओदनम् = उष्णौदनम् । महा + औषधम् = महौषधम् ।
	अ or आ (उपसर्ग a prefix)	ऋ or ॠ	आर्	उप + ऋच्छति (to go, to become difficult) = उपाच्छति ।
	अ or आ (उपसर्ग a prefix)	लृ	आल्	उप + लृकारः = उपाल्कारः ।
४. यण् सन्धि	इ or ई	vowel that is not an इ or ई	य्	इति + आदि= इत्यादि।
	उ or ऊ	vowel that is not an उ or ऊ	व्	वधू + आगता= वध्वागता।
	ऋ or ॠ	vowel that is not an ऋ or ॠ	र्	पितृ + आज्ञा = पित्राज्ञा
	लृ	vowel that is not लृ	ल्	लृ + आकृति = लाकृति ।
५. अयादि	ए	any vowel (except for	अय्	हरे + ए

सन्धि		अ if the ए ending is that of a declined noun.		=हरये । वर्तन्ते + इति = वर्तन्त्यिति / वर्तन्त इति
	ऐ	any vowel	आय्	नै + अकः = नायकः । तस्मै + अपि = तस्मायपि / तस्मा अपि ।
	ओ	any vowel (except for अ if the ओ ending is that of a declined noun.	अव्	पो+ अनः = पवनः । भानो + इदम् = भानविदम् / भान इदम्
	औ	any vowel	आव्	पौ + अकः = पावकः। उभौ + अपि = उभावपि / उभा अपि
६. पूर्वरूप सन्धि	A declined noun ending in an ए or an ओ	अ	ऽ instead of अ	कवये +अत्र= कवयेऽत्र । साधो +अत्र = साधोऽत्र ।
७. पररूप सन्धि	a prefix ending in an अ	a conjugated verb beginning with an ए or an ओ	अ is elided.	अव + एहि =अवेहि। उप +ओषति =उपोषति।

८. प्रकृतिभाव सन्धि	द्विवचन words ending in ई, ऊ , ए	द्विवचन word where its first letter is a vowel.	Sandhi does not take place	कवी + एतौ =कवी एतौ गुरू + इमौ =गुरू इमौ
	Indeclinables (अव्ययस) ending in an an आ or an ओ	vowel	Sandhi does not take place	अहो अत्र भावन् आ एवं नु मन्यसे

I came across very peculiar sandhis during the course of my study. Unfortunately, I have not been able to find a rule in grammar texts that authenticates such sandhis. However, I'll place them before you and if you do come across references regarding this please let me know so that I may share it with others.

1. Words that end in अ/आ and when combined with words beginning with अ/आ have sometimes been written like this:

तथा + अपि = तथाऽपि

तत्र + अपि =तत्राऽपि

तुष्टा +अत्र= तुष्टाऽत्र

2. The occurrence of two अवग्रहचिह्न s (ऽऽ) together tell you that an आ is present at that point.

Visarga Sandhi:

Before we do the Visarga Sandhi, it is important to have a table that differentiates the soft consonants from the hard ones.

क्	ख्	ग्	घ्	ङ्
च्	छ्	ज्	झ्	ञ्
ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्
त्	थ्	द्	ध्	न्
प्	फ्	ब्	भ्	म्
य्	र	ल्	व्	
श्	ष्	स्	ह्	

The shaded consonants are the कठोर-व्यञ्जनानि - hard consonants.

The rest are मृदु-व्यञ्जनानि - soft consonants.

The following table should be helpful

visarga	preceded by	followed by	results in
	अ	any soft consonant OR अ	coalesces into ओ (for a soft consonant) OR ओऽ (for an अ) कः + अपि = कोऽपि ।
	An indeclinable (अव्यय) ending in anअ	any vowel OR any soft consonant except for र	is replaced by र् पुनः + अत्र = पुनस्त्र । पुनः + गच्छति = पुनर्गच्छति ।
	An indeclinable (अव्यय) ending in anअ	र	visarga is dropped and the अ becomes आ पुनः + स्मते = पुना स्मते ।
	The vocative case, सम्बोधन, of a ऋ	any vowel OR any soft consonant	changes to र्

	ending noun		पितः + वन्दे = पितर्वन्दे ।
	अ	any vowel except अ	is elided कः + उवाच = क उवाच ।
	आ	any vowel OR any soft consonant	is elided बालाः + अत्र = बाला अत्र । ताः + गच्छन्ति = ता गच्छन्ति ।
	any vowel except अ, आ	any vowel OR any soft consonant except र्	changes into र् मुनिः + इति = मुनिरिति ।
	any short vowel except अ	र	the short vowel becomes long भूपतिः + राजते = भूपती राजते ।
	any vowel	च्, छ्, ट्, ठ्, त्, थ् श्, ष्, स्	changes into श्, ष्, स् । श्, ष्, स् ।
	अ	क्, प्	स् नमः + करोति = नमस्करोति । पुरस्करोति ।
एषः/ सः		Any consonant or vowel except for अ	elision of the visarga. स गच्छति ।

Name of the sandhi	visarga preceded by	followed by	effect	example
१.उत्व	अः	र	ओर	मनः + रथः = मनोरथः।
	अः	लि	ओ लि	कः + लिखति = को लिखति ।
	अः	व	ओ व	छात्रः + वदति = छात्रो वदति ।
	अः	ग	ओ ग	यशः + गानम् = यशो गानम् ।
	अः	ध	ओ ध	तेजः + धनम् = तेजो धनम् ।
	अः	अ	ओ ऽ	कः + अपि = कोऽपि । सः + अपि = सोऽपि ।
२. सत्व	अः	त्	अस्त्	नमः + ते = नमस्ते ।
	अः	ट्	अष्ट्	रामः + टीकते = रामष्टीकते ।
	अः	च्	अश्च	कः + चित् = कश्चित् ।
३. रुत्व	उः	अ	उर् अ	भानुः + अयम् = भानुरयम् ।
	उः	ह	उर्ह	शत्रुः + हन्ति = शत्रुर्हन्ति ।
	इः	ग	इर्ग	मुनिः + गतः = मुनिर्गतः ।
४. लोप	अः	आ	अ आ	मोहनः + आगच्छति = मोहन आगच्छति ।
	अः	इ	अ इ	रामः + इच्छति = राम इच्छति ।
	अः	उ	अ उ	कः + उवाच = क उवाच ।
	आः	आ	आ आ	नराः + आयान्ति = नरा आयान्ति । बालाः + आगच्छन्ति = बाला आगच्छन्ति ।
	आः	ग	आ ग	देवाः + गच्छन्ति = देवा गच्छन्ति ।